

ДОЛЯ, ЯКОЮ КЕРУЄ БОГ

ЗОРЯНИ МИТІ ЛЕОНІДА КАДЕНЮКА

Перший космонавт України розмірковує над тим, чому озброєна могутньою технікою людина, як органічна складова природи, стала «неприродною». На запитання професора Національної Академії управління, члена Національної спілки журналістів України *Юрія КОРНЄВА* відповідає **Леонід КАДЕНЮК**.

Рядки біографії. Перший космонавт України, Герой України, генерал-майор авіації, кандидат технічних наук.

Народився 28.01.1951 р. у с. Клішківці Хотинського району Чернівецької області. Батько – учасник війни, працював учителем праці й фізкультури в Клішковецькій восьмирічній школі №2. Мати – вчителька молодших класів тієї ж школи. 1967–1971 рр. – навчання в Чернігівському вищому військовому авіаційному училищі льотчиків (ЧВВАУЛ). Коли вступав до авіаційного училища, не мав 17 років. Наполягання Леоніда спонукало співробітника Хотинського РВК майора В. І. Міхеєва звернутися до працівників ЗАГСу зі словами: «Можливо коли-небудь ми будемо зустрічати цього юнака на космодромі з квітами. Давайте йому допоможемо», і рік (з участю мами, попри небажання бачити сина льотчиком) було приписано.

1971–1994 рр. – служить льотчиком-інструктором ЧВВАУЛ, космонавтом-випробувачем, льотчиком-випробувачем, інженером-випробувачем. Літав на 56 типах літаків різного призначення, в основному винищувачах. Загалом налітав 2400 годин (100 діб). Відібраний до загону космонавтів. Із більш ніж 3000 льотчиків-винищувачів, з якими проходив відбір, придатними визнали тільки дев'ятьох. Закінчення Центру підготовки льотчиків-випробувачів з присвоєнням кваліфікації «льотчик-

Батьки

випробувач». Проходження повного курсу загальнокосмічної підготовки з отриманням диплома «космонавт-випробувач». Освоєння космічних кораблів «Союз», «Союз-ТМ», орбітальних станцій «Салют» і «Мир», підготовка за програмою польоту на багаторазовому транспортному космічному кораблі (БТКК) «Буран». Навчання в Московському авіаційному інституті, літакобудівний факультет, отримання диплома «інженер-механік».

1995 р. – перемога у відбірковому конкурсі для участі в міжнародному екіпажі космічного корабля «Колумбія». 1995–1997 рр. – успішне завершення програми підготовки до польоту. 19 листопада 1997 р. – старт у космос з мису Канаверал на космічному кораблі «Колумбія», місія STS-87. 5.12.1997 р. –

повернення на Землю, адаптація, подорож по найбільших містах США та зустрічі з українською діаспорою. 12.01.1998 р. – приїзд в Україну. Урочиста зустріч у столиці. Присвоєння звання «Герой України».

Одружений. Дружина Віра – викладач англійської мови вищої категорії. Син Дмитро – з відзнакою закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, провідний спеціаліст Державного космічного агентства України.

Юрій Корнев: – *Що найбільше Вас вразило під час польоту на космічному кораблі (далі – «КК») «Колумбія» не тільки як космонавта-дослідника, а й як людину?*

Леонід Каденюк: – Кожен етап космічного польоту має свої особливості і є джерелом відповідних відчуттів. Під час старту – ввімкнення двигунів, що сприйнялося надпотужним вибухом, який перетворився в суцільний неймовірної сили гуркіт. Наступне – відокремлення паливного бака. У ньому менше ніж за десять хвилин згоріло 1,7 мільйона літрів рідкого водню і близько 700 тисяч літрів рідкого кисню, енергія яких дозволила розігнати корабель до першої космічної швидкості 1,7 км/сек. Температура компонентів палива «мінус» 180-190 °С. До паливного бака пристиковані два прискорювачі. Вся система КК важить більше двох тисяч тонн.

«Колумбія» стрімко пройшла швидкість звуку. Тому гуркіт двигунів залишився далеко внизу, і шум у кабіні став подібний до шелесту листя

в лісі. Далі – виведення на орбіту, висота близько 300 кілометрів. Після вимкнення двигунів настає невагомість, тиша, відсутнє відчуття руху. Хоча при цьому КК летить зі швидкістю 7,9 кілометра за секунду. Під час виведення на орбіту перевантаження сягало чотирьох одиниць, тобто з такою силою я був притиснутий до крісла, і моя вага була в стільки разів більшою. Для мене це не було проблемою, оскільки під час пілотування сучасних винищувачів перевантаження буває в дев'ять одиниць, а у центрифусі нас випробовували десятикратним, що на межі людських можливостей.

На орбіті втрачається контакт із земним часом. Один оберт навколо Землі на цій висоті КК здійснює за 90 хвилин: приблизно 50 хвилин – день та 40 хвилин – ніч. Протягом 24 годин земної доби на орбіті день і ніч змінюються 16 разів. Звичайно, це впливає на біоритми та, відповідно, на психіку.

В орбітальному польоті відсутнє відчуття руху, поки не виглянеш в люмінатор і не побачиш, як швидко змінюються фрагменти земної поверхні. У невагомості відсутня точка опори, яка в земних умовах існує постійно, що є однією з основних відмінностей стану невагомості від земних умов.

Земна модель простору та поняття «верх» і «низ» для мене не змінилися. Хоча є космонавти, для яких у невагомості низ там, куди спрямовані ноги, а верх – над головою незалежно від орієнтації в просторі.

– Які враження були у Вас від стану невагомості?

– Хоча в стані тривалої невагомості я перебував уперше, але неймовірно позитивні враження від знаходження в просторі житлових відсіків «Колумбії» відразу привернули увагу. Легкість і простота керування тілом («як риба у воді») стали джерелом неочікуваного, але стійкого відчуття давно знайомого середовища, що колись я в ньому був. Швидка і безпроблемна адаптація до неземного стану посилили несподівані, але приємні враження. Здавалося, що мій організм «скучив» за невагомістю, а пам'ять «згадала» її. Тому реальна невагомість стала продовженням уже відчутого і пережитого раніше. Відповіддю на питання щодо появи такого неочікуваного ефекту є лише припущення. Можливо, це завдяки тому, що природа заздалегідь заклала людині здатність швидко й успішно адаптуватися до несприятливих фізичних умов, з якими вона зіткнеться, освоюючи Всесвіт. І, не підозрюючи про свої можливості, буде відкривати їх у собі поступово, за принципом «від простого – до складного». Але, як би там не було, усі ці роздуми нашої хвосту на думку про єдність людини і Всесвіту. І недаремно китайські філософи Всесвіт отожнюють з людським організмом, вбачаючи між ними багато спільного.

І ще. Перед появою на світ людина в утробі матері перебуває в рідині (з точки зору фізики – гідроневагомості). Можливо, цей аргумент також має право на пояснення моїх космічних відчуттів.

Найсміливішою, майже фантастичною, але, вважаю, небезпідставною була думка, що людина колись прибула на Землю з космосу. Тому стан невагомості їй відомий і «записаний» в генетичній пам'яті. Тобто в кожного з нас. Якщо ми знайдемо в собі цей «запис», то, «прочитавши», отримаємо відповідь, коли саме стали жителями Землі. До речі, позаземне походження людини припускають і вчені.

Те, що я відчув та як сприйняв невагомість, було там, у космосі, несподіваним. Перед польотом я не ставив перед собою мету дослідження в цьому напрямку і навіть не підозрював про нього. Але висновки виявились, як кажуть, «на поверхні». Їх не треба було робити на підставі якихось експериментів чи виходячи з глибоких міркувань.

Після успішної адаптації до невагомості з метою підвищення ефективності перебування в космосі вирішив, окрім експериментів з рослинами, що було моїм основним завданням, виконувати експерименти, підказані обставинами. Вони стосувалися фізики стану невагомості та вивчення його впливу на мене, як біологічної істоти.

– Коли Ви дивилися на Землю з космосу, про що найперше думали?

– Уперше побачивши Землю в ілюмінаторі, під враженнями мимоволі промовив Кевіну Крігелу, який був поруч: «Кевіне, тепер я бачу, що вона кругла». Описати бачене неможливо – не вистачає слів. Інформативність телевізійного зображення чи фото Землі з космосу складає не більше 15-20% від того, що бачить людське око. Кожну вільну хвилину я і мої колеги використовували для спостереження і фотографування Землі та космосу. Такі заняття були одними з найулюбленіших, а я вважав їх ще одним вражаючим і надзвичайно цікавим експериментом. Саме погляд на Землю збоку – з космосу – дає єдину в своєму роді можливість наочно переконатися в досконалості природи, її безумовної неповторності, пересвідчитися в надзвичайній різноманітності і водночас єдності цього різноманіття.

Неповторна й разюча краса Землі як планети буквально заворожувала, приманювала до себе. Мимоволі порівнюючи, пригадав фотографічні знімки інших планет Сонячної системи, їхній безжиттєвий вигляд з надзвичайно суворими фізичними умовами. Тому, дивлячись на Землю з космосу, не можна було не дивуватись її надзвичайній життєздатності та неймовірній красі. При цьому приходило розуміння її винятковості і особливого призначення у Всесвіті. Під враженням від побаченого якось не вірилося, що така планета могла з'явитись у космосі сама по собі. Здавалося, що я спостерегаю результат видатного в історії Всесвіту творіння, здійсненого колись і Кимось, підсумком якого була поява дивопланети Земля. У зв'язку з цим виникали логічні запитання: як виник цей феномен у Всесвіті, хто його створив, коли та за яких обставин?

Американський астронавт Джон Гленн, який першим серед амери-

канців здійснив 20 лютого 1962 року орбітальний тривитковий політ на космічному кораблі «Меркурій-6» та в 1998 році, у віці 77 років, літав у космос удруге, сказав: «Дивитися в ілюмінатор космічного корабля, бачити створене і не вірити в Бога для мене немислимо».

Космічний простір, саме як простір, ідеальний. Він характерний ще й тим, що всі суб'єкти Всесвіту (зірки, галактики, окремі зіркові системи, подібні нашій Сонячній, планети, астероїди, космічні кораблі тощо) перебувають у постійному русі з різними відносними швидкостями. При цьому космічна геометрія також не є статичною – вона постійно змінюється, змінюючи і сам простір. Тому в земній геометрії та сама пряма лінія чи відрізок, який з'єднує два об'єкти і є найкоротшою між ними відстанню, в космічних умовах не має звичного сенсу. Як стверджують учені, Сонячна система, як єдина фізична одиниця, об'єднана спільним гравітаційним полем, рухається навколо центра галактики зі швидкістю 230 км/сек, а найдаліші галактики віддаляються від нас з величезними швидкостями, більшими ніж 250 000 км/сек. Чим далі від нас галактики, тим швидше їхнє віддалення. Самі галактики, як хтось вдало підмітив, – це острови безкінечності.

– Яку інформацію, що надходила під час польоту з космосу, Ви вважаєте найунікальнішою?

– Космос – не безкінечна порожнеча, як здається на перший погляд. Він переповнений унікальною інформацією і, вірогідно, й тією, про яку ми не підозрюємо, але потрібною, нескінченною кількістю питань і відповідей на них. Щоб визначити ці питання та знайти відповіді на них, необхідно володіти величезними знаннями різних наук. Тому з чим більшою кількістю знань людина летить у космос, тим більше користі від неї як космонавта, тим цікавіше їй самій.

Всесвіт – невичерпне джерело знань, потрібних для збереження та прогресу земної цивілізації.

Космос – це світ зовсім іншої просторової системи координат. Вдивляючись у його безмежжя, я намагався зрозуміти абсолютно іншу, неприйнятну для земних умов його геометричну сутність. Незрозумілість і таємничість космічного простору як геометричної категорії стали приводом задуматись, і я зрозумів лише те, що між земним простором і видимим простором у космосі існує величезна різниця. У чому її сенс і як скористатися особливостями геометрії космічного простору – питання, на які необхідно знайти відповідь. Коли знайдемо, тоді зможемо вийти з двох- чи тривимірнього простору, зумовлених гравітацією планети і яких достатньо для існування в земних умовах, у багатовимірний космічний і, таким чином, по-іншому рухатимемося у Всесвіті, долаючи його простори за короткий термін, а можливо, й переходити з одного часового виміру в інший.

Варто підкреслити, що літальні апарати, які використовує людина

для польотів у космос у наш час, принцип роботи двигунів яких побудований на дії реактивної сили, мають обмежені можливості. На них далеко і швидко не здійсниш подорож у Всесвіті. Тому слід зосередитись на створенні принципово нових двигунів космічних літальних апаратів. Наприклад, з використанням сил і джерел енергії гравітаційного чи електромагнітного походження, які домінують у просторах Всесвіту і які не треба накопичувати на борту літального апарата.

Так, вдивляючись у безкрайність космосу, я дозволяв собі фантазувати. Хоча хто знає: щойно сказане стосовно багатомірного простору і універсальних рухомих систем може стати й реальністю, оскільки ці думки підказані самим космосом.

– Як Ви сприймали під час польоту на «Колумбії» природу всесвітнього тяжіння?

– Одна з найвеличніших загадок Всесвіту – природа всесвітнього тяжіння – всюдисущої та всесильної гравітації. До неї нам ще належить «докопатися». Адже фізична сутність тяжіння залишається таємницею. На сьогодні існують різні погляди на її природу. Спостереження космосу спонукали до роздумів-фантазій і на цю тему. На мій погляд, простота до геніальності природа гравітації співвимірна з універсальністю ряду натуральних чисел від нуля й до безкінечності. Саме простота природи і є причиною її загадковості. А можливо, гравітація (Всесвітнє тяжіння) – це та прерогатива Вищого Розуму, таємницю природи якої він і не планує розкрити перед людиною, оскільки з її допомогою керує Всесвітом, упорядкував і «тримає» цей порядок у «своїх руках». Тому віддати людям такий важіль він ніколи не погодиться. Можна також допустити, що гравітація – один із проявів постійної присутності Вищого Розуму як у Всесвіті, так і на Землі зокрема. І цю присутність ми постійно відчуваємо, існуючи в ній.

– Багато людей сприймають космос, як середовище «вороже» земній людині, як таке, що докорінно відрізняється від звичних для нас умов існування на планеті Земля.

– Хотілося б особливо зазначити, що у Всесвіті, починаючи від атомів хімічних елементів і закінчуючи зірковими системами й скупченням галактик, спостерігається вражаюча гармонія та порядок. Одним із найяскравіших підтверджень тому – відкриті Кеплером закони руху небесних тіл. Пам'ятаючи про це, там, у космосі, я згадував складні та заплутані закони буття людського суспільства. Причиною проблем є сама людина з особливостями її прагнень, вподобань, вимог тощо. При цьому виникло бажання, щоб «космос» у сенсі «порядок» існував у свідомості кожного з нас. Лише за таких умов він буде в людському суспільстві в цілому.

Як зазначив астрофізик Алан Лайтман, «те, що Всесвіт був створений настільки високоорганізованим, – загадка для вчених». Згадуючи про це на орбіті, я сприймав космос ще більш загадковим і привабливим.

Політ у космос значно збагачує обсяг знань про свою планету, допомагає ще більшою мірою відчути себе мешканцем третьої від Сонця планети, по-особливому закохатися в неї. Приходить гостре розуміння того, що людина, як носій інтелекту, не лише повинна, а й зобов'язана усвідомити свою величезну відповідальність за збереження біосфери нашої планети і всього на ній живого. І в цьому одне з її призначень. Лише в такому випадку вона буде достойна свого високого звання – Людина.

– У польоті на КК Ви не тільки проводили дослідження «поведінки» різних рослин, а й вивчали свій організм у незвичних умовах Космосу.

– Космічний політ створює людині унікальні умови для вивчення і себе, як біологічної істоти, розкрити невідомі до цих пір можливості організму. А вони величезні і співмірні, в першу чергу, з можливостями мозку.

Унікальні знання, отримані в космосі, допомагають людині глибше усвідомити складність світу й загадковість його існування. Спираючись на них, ми наближаємось до розуміння таємниць природи, її різноманітності і складності. При цьому виникає парадоксальна ситуація: збільшення кількості інформації про космічний феномен з назвою «планета Земля» і сам космос породжують ще більше питань. Але, на мій погляд, саме цим космос наближує людину до відповіді на одвічне та надзвичайно важливе для нас, землян, питання: «Хто ми (людство) є, звідки взяли і куди прямуємо». Це одна з причин, чому людина повинна літати в космос.

Там, у космосі, у своїх роздумах я припускав, що загадка алгоритму взаємодії нуклеїнових кислот і білкових молекул знаходиться в одному ряду з природою гравітації у Всесвіті, і чи дано людині розгадати ці таємниці – питання залишається відкритим.

Науці відомо про величезну кількість інформації, закладеної в генах. Ген – структурна і функціональна одиниця спадковості, яка являє собою відрізок молекули ДНК (у деяких вірусів – РНК) і контролює розвиток визначеної ознаки чи властивості. Найперший доказ існування генів був отриманий основоположником генетики австрійським біологом і ботаніком Г. Менделем у 1865 році. Але вчені не можуть пояснити, як інформація, яка не може виникнути сама по собі, могла з'явитися самостійно. Адже виникнути випадково вона не може. Абсолютно неможливо, як стверджують учені, щоб матерія й енергія перетворилися в живі організми без сторонньої допомоги.

Складність і загадковість навколишнього світу підтверджуються і тим фактом, що в людському організмі постійно відбуваються численні, надзвичайно складні біологічні процеси, які до цих пір не знайшли пояснення традиційною наукою. Вони проходять поза нашою свідомістю. Причому ці процеси настільки складні і точні, що знову виникає питання: як усе це виникло і завдяки чому відбувається?

Космічний політ наблизив мене до розуміння того, що поява у Всесвіті такої диво-планети, як Земля, а потім – життя та інтелекту на ній, не є випадковим феноменом, що Земля, як і сам Всесвіт, де існує беззаперечний порядок, є наслідком діяльності Розуму. Це певною мірою віддистанціювало від науки, яку я «проходив». Ні, я нічого не заперечую. Але у сенсі «звідки що взялося» космос сформував особливу точку зору, нове усвідомлення дійсності. Адже наука не лише заперечує існування Вищого Розуму, але й сама не може пояснити певні витоки дійсності, складні процеси, які в ній відбуваються. Усвідомлення цього значно наблизило до єдиного логічного пояснення, що джерелом усього невичерпного обсягу інформації може бути лише Розум. Адже чим більше ми дізнаємося про складність біологічних процесів, тим логічнішим видається висновок, що для виникнення життя потрібне джерело, яке має розум. Таким чином, розвиток науки наближає її до релігії. Тут постає питання: що це за джерело, в якому стані і в якій оболонці існує Розум у Всесвіті та яка природа його виникнення? Ось чому «списати» походження навколишнього світу на Космічний Розум – це надто замало. А звідки ж тоді взявся сам Розум? Тому й кількість запитань «звідки що взялося» може бути нескінченним, як сам Всесвіт.

Здавалося, що сам космос перепопнений, пронизаний інформацією і думками про життя у Всесвіті й на Землі, єдності і взаємозв'язку Землі і Космосу. Залишалося лише скористатися чудовою нагодою звернути на них увагу. Але при цьому виникало все більше й більше запитань.

– Читав десь, що декілька років тому у Брайтоні (курортне містечко у Великобританії на узбережжі Ла Маншу) зібралися понад тридцять лауреатів Нобелівської премії у різних галузях науки. Вони обговорювали проблему: «Звідки і як з'явився Всесвіт, життя і розум на Землі». І дійшли висновку: нічим іншим, як діями Провидіння, Божественної сили це не можна пояснити.

– Споглядаючи Землю й космос, від враження отриманої унікальної інформації я все впевненіше усвідомлював, що спонтанно виникнути життя та розум на Землі не могли, що без стороннього Розуму й зусиль тут не обійшлося. У зв'язку з цим хочу ще раз нагадати висловлювання американського астронавта Джона Гленна: «Дивитися в ілюмінатор космічного корабля, бачити створене і не вірити в Бога для мене немислимо». Саме такий висновок зробив і я, неабияк зачарований враженнями та інформацією, отриманими в космічному польоті.

Глобальність баченого при погляді з орбіти на Землю, таємничість глибина і надзвичайна безкрайність самого космосу спонукали до глобальності мислення й оцінки баченого, різноманітних припущень про взаємозв'язок життя на Землі з космосом, іноді дозволяючи собі фантазувати. У тому числі і про можливе особливе призначення у Всесвіті Землі як планети і її цивілізованих мешканців – людства. Одне з таких

припущень – що, по суті, людське суспільство розвивається немовби за підказками, які йдуть на Землю звідси – з космосу. Причому адресовані вони обраним серед землян, і судилося почути їх тільки їм – обраним. Завдячуючи цьому, протягом історії й здійснювались великі відкриття, які й обумовлювали прогрес на Землі. Якщо проаналізувати цивілізаційний шлях розвитку нашої планети, то звертає увагу його поступовість, тобто від простого до складного, що також дає привід допустити про «підказки» з космосу, завдяки яким і розвивається людство.

Протягом існування людства ці видатні особистості з'являлися на Землі в різні епохи, сприяючи розвиткові цивілізації. Таким чином людство постійно удосконалювалось і ставало зрілішим. Цей ряд високих обранців Космічного Розуму буде постійно поповнюватись, а їхні відкриття – значиміші й значиміші. Адже удосконаленню життя немає меж.

Стародавні вчені вважали, що космос зумовлює минуле, нинішнє і майбутнє людства, а також кожну окрему взятю людину, що життя і космос нероздільні.

Згадуючи свій довгий і непростий, але надзвичайно цікавий шлях до здійснення мрії – космічного польоту, мушу відзначити велику кількість випадковостей, які сприяли досягненню мети. Кожна з них – важлива ланка життєвого ланцюжка, без якої не здійснилась би головна подія життя – політ у космос. Згадуючи й аналізуючи минуле, у мене склалося враження, що хтось свідомо і зарання спланував і створив цей ланцюжок, який ще можна назвати життєвою долею. При цьому не лише для чогось створюючи перепони, але й оберігаючи. А мені залишалося лише приймати рішення, покладаючись на інтуїцію, також немовби ззовні кимось привнесено у свідомість.

На мій погляд, велика кількість сприятливих випадковостей спростовує саму випадковість і наводить на думку, що всі вони були заздалегідь сплановані, що людська доля є чийось творінням. Суттєвим є й те, що протягом довгих років очікування «свого» космосу цей «Хтось», немовби проникаючи у свідомість, постійно вселяв впевненість і віру, що, врешті-решт, колись побуваю в космосі. І я вдячний Йому за це... Там, на земній орбіті, такі думки навідували мене під враженням від побаченої фантастичної панорами Землі й самого Космосу. Намагаючись знайти відповідь про походження «ланцюжка випадковостей», мимоволі доходив висновку про існування Вищого Розуму, який і створив такий ланцюжок для кожного з нас і людського суспільства в цілому.

Інколи, вдивляючись у безодню Всесвіту, згадував і філософську проблему взаємозв'язку простору і часу. Тут, у космосі, вона немовби наочно демонструє себе. Час не є матеріальний, не підконтрольний людині і ніяким відомим законам не підпорядковується. Хотілося б вірити, що «поки що». Часовий вимір між минулим і майбутнім у межах людського життя надзвичайно короткий. Людський мозок завдяки своїм неймо-

вірним, фантастичним і унікальним можливостям здатний «спресовувати» величезні часові інтервали в будь-який короткий відрізок, миттєво подумки перенести на неймовірно великі відстані й час.

Спостереження за Землею й космосом я сприймав як читання надзвичайно цікавої та рідкісної книги, яку за всю історію людства тримати в руках пощастило одиницям. І я це усвідомлював. Звичайно, з мого боку було б неправильним не скористатися нагодою прочитати якомога більше її унікальних сторінок.

Мимоволі порівнюючи Землю з іншими планетами Сонячної системи, які доводилось спостерігати на космічних знімках, відразу кинулась в очі наявність бурхливого життя на нашій планеті – і в цьому її унікальність. Приходить глибше усвідомлення її особливого призначення у Всесвіті. Саме з космічної орбіти всю Землю як планету можна оглянути за 90 хвилин польоту та під враженням від баченого й відчутого наблизитись до висновку, що наша диво-планета, як і все живе, що на ній існує – від амеби і до людини, – не могли виникнути самі по собі. Тоді й з'являлись філософські роздуми про Космічний Розум та його творчу значущість для Всесвіту й Землі зокрема.

Глобальність баченого сприяла й глобальності мислення. Враження від космічних спостережень примушували замислитись і над багатьма земними негараздами, сприяли більш глибокому усвідомленню й осмисленню проблем людського суспільства – наскільки правильно воно існує.

При погляді на Землю було і те, що викликало тривогу. Наприклад, відразу впадає в очі надзвичайно тонкий прошарок атмосфери, який немовби плівкою огортає нашу планету. Товщину цієї плівки особливо чітко можна визначити на фоні космосу, глянувши на земний горизонт, окреслений виразною світло-голубою, пронизаною яскравими сонячними променями, дугою атмосфери. Відверто кажучи, ця обставина мене неприємно вразила і навіть пригнітила. Майнула думка: «Невже життя на Землі існує лишень у такому прошарку атмосфери? І не лише на Землі, а вже достеменно відомо, що й у Сонячній системі та й далеко за її межами, життя у прошарку, який порівняно з розмірами самої Землі майже ніщо. І завдяки цьому (можливо, не зовсім коректно) «майже нічому» існує життя на нашій планеті, існуємо й ми – люди. Це ж яка відповідальність лежить на нас за його збереження! І як неправильно ми використовуємо цей прошарок життя».

На фоні надзвичайно жорстких умов космосу життєздатність Землі як планети виглядає космічним дивом. Тому, дивлячись на неї з висоти орбіти, з особливою гостротою розумієш, що саме нам, землянам, пощастило з такою планетою, що ми маємо дякувати Вселенським Розуму й Силі, які колись, мільярди років тому, створили умови для народження Землі та обставини, випадкові чи не випадкові, завдяки яким це трапилось.

Усвідомлення того, що Земля у Всесвіті є вмістилищем життя, можливо, допоможе зрозуміти її особливе в ньому призначення. Адже для чогось створене воно та й ми на Землі. Поява спочатку життя, а пізніше – людської свідомості, розуму й інтелекту на одній із мільярдів планет безкрайнього космосу – планеті Земля – стали знаменною подією в історії Всесвіту і Сонячної системи зокрема. Людина повинна особливо цінити те, що саме вона наділена інтелектом та зрозуміти своє високе призначення на Землі.

Дивлячись на Землю, з неприхованою гіркотою констатував, що єдиним природним «панциром», який захищає нашу планету від можливих космічних катаклізмів, є її атмосфера. Мене, як землянина, ця обставина також неприємно вразила. Я переконався, що Земля з боку космосу надзвичайно вразлива та фактично не захищена. Адже в просторах Всесвіту, де вона здійснює одвічний шлях навколо Сонця, в русі перебуває неймовірна кількість інших природних космічних об'єктів, які можуть загрожувати не лише всьому живому, а й існуванню Землі як планети. Не дивно, що саме перебуваючи в космосі, замислюєшся щодо необхідності пошуків надійного захисту свого житла – планети Земля. Людина вже навчилася розраховувати траєкторії руху космічних об'єктів та передбачати критичне зближення Землі з ними. Вірогідність зіткнення нашої планети з іншим космічним тілом достатньо мала. Але вона існує і може мати катастрофічні наслідки, як це вже було в історії її існування. Тому, використовуючи та вдосконалюючи найсучасніші технічні засоби й методики, треба робити все для запобігання катастрофі. Інтелект людини має бути спрямований на вирішення і цієї актуальної та пріоритетної для себе проблеми.

– **Які думки викликали у Вас унікальність Землі і життя на ній?**

– Унікальність і краса нашої планети, її феномен у Всесвіті не сумісні з військовою діяльністю людини. Дивлячись на планету з космосу, особливо гостро усвідомлюється безглуздість щорічних витрат трильйонів доларів на виробництво, розміщення та збереження ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї та інших видів самознищення людини, існування воєнних блоків, як військових об'єднань однієї групи держав проти іншої. Безумовно, все це смертоносне «сміття» в біосфері планети спрямоване не лише проти людини, а й проти всього живого, що на ній існує, і сприймається як злочин людини проти Землі. Дехто з військових виношує плани про виведення на земну орбіту ударного виду озброєння, в тому числі ядерного.

Такі діяння проти нашої планети не лише віддаляють людину від цивілізованого призначення на Землі, а й повертають у середньовіччя, проте вже з використанням технологій XXI століття.

Захоплення неймовірною красою Землі обов'язково супроводжувалось думками про недосконалість людського суспільства, законів, за

якими воно існує. На такій красивій планеті повинно бути й красиве життя – такий беззаперечний висновок напрошувався від враження побаченої Землі з космічної висоти її орбіти.

Побачене з земної орбіти примусило задуматись і над відсутністю гармонії між природою і людським суспільством. На жаль, розвиток цивілізації поглиблює цю дисгармонію. Людина має замислитись над щойно сказаним, терміново змінити концепцію свого існування на Землі і усвідомити, що одним з її призначень є збереження біосфери планети як середовища, завдяки якому існує.

– Все більш актуальним постає питання: «А чи залишиться Україна космічною державою?» У газеті «Дзеркало тижня» за 1 липня цього року був надрукований матеріал «Високі обрії космічної науки». Його автори – в.о. генерального директора ДП «КБ «Південне» імені М.К. Янгеля» Михайло Бондар та радник голови НКАУ Едуард Кузнєцов. Ця стаття присвячена підсумкам VI Міжнародної конференції «Космічні технології: сьогодні і майбутнє», яка відбулася 25-26 травня нинішнього року у місті Дніпро. Її ініціатором і «душею» став відомий у світі спеціаліст в галузі космічної техніки генеральний конструктор КБ «Південне», віце-президент Міжнародної астронавтичної федерації (МАФ) Олександр Дегтярев. На конференції, в якій брало участь чимало спеціалістів, вчених, астронавтів і космонавтів з усього світу, порушувалися такі проблеми: «Місячна промислово-дослідна база», космічне сміття (сьогодні в космосі перебуває 750 тисяч старих космічних апаратів, фрагментів останніх ступенів ракетноносців, уламків і дрібних часток). Фахівці КБ «Південне» запропонували до розгляду можливість створення місячної бази, як опорного пункту для вивчення і освоєння планет Сонячної системи. Особливо наголошувалося на необхідності створення сучасної системи формування космічного світогляду населення. На противагу тим, хто вважає, що космічна галузь в Україні занепадає, що вона стала збитковою, працівники КБ «Південне» стверджували, що останні 15 років експорт продукції галузі завжди перевищував імпорту в 2-2,5 рази. При цьому, ряд учасників конференції відстоювали думку, що відсутність промислової політики в країні неминує веде до деградації всієї економіки. Як тут не згадати висновок відомого американського інженера-фізика Мітію Каку: «Нації, які вірять тільки у сільське господарство, приречені бути бідними...» (!). А всесвітньо відомий фізик, лауреат Нобелівської премії Фредерік Жоліо-Кюрі стверджував: «Наука необхідна народу. Країна, яка її не розвиває, неминує перетворюється на колонію». **Що Ви думаєте про це?**

– Без усякого сумніву, Україна є космічною державою і залишиться нею. Навіть попри те, що протягом 25 років незалежності нашої держави

вона існує не завдяки, а всупереч обставинам, в яких опинилася сама та й Україна також.

Якщо простежити хід розвитку ракетно-космічної техніки колишнього СРСР, то варто наголосити, що всі Генеральні конструктори були українцями: С. Корольов, В.Глушко, який замінив С.Корольова, Г.Лозино-Лозинський – Генеральний конструктор БТКК «Буран», М.Янгель –Генеральний конструктор ракетно-космічних комплексів, В.Челомей–Генеральний конструктор орбітальних станцій, ракети-носія «Протон», які Росія використовує до цих пір. З огляду також і на цю обставину наша держава є космічною державою.

Україна володіє повним циклом вироблення космічної техніки: від проектування до виробництва та запусків і експлуатації в космічному польоті. Це головний критерій, який підтверджує статус нашої держави як космічної.

У 2007 році було розпочато проектування оперативного-тактичного ракетного комплексу «Сапсан», здатного знищувати цілі на дальності 280 км. Це високоточна ракета, але держава примудрилася профінансувати тільки ескізне проектування. Ескіз було виконано і захищено. Якби ця ракета зараз була на озброєнні нашої армії, військовий стан на сході України був би зовсім інший. Ще однією суттєвою проблемою космічної галузі України є наявність диспропорції між її можливостями і ступенем їх реалізації. Тобто те, на що здатна галузь, державою використовується не більше ніж на 5%.

Ставлення держави до своєї ракетно-космічної галузі повинно бути діаметрально протилежним. Спостерігається повна відсутність розуміння важливості розвитку українського космосу. Космічна галузь у будь-якій країні – це і високі технології, і економіка, і обороноздатність держави, і її імідж.

Нинішній економічний і соціальний стан України характеризується як глибоко кризовий. Але це не привід для того, аби забути про космічну галузь, яка допоможе вивести країну з кризи. Адже галузь зв'язана буквально з усім, чим людина займається на Землі: сільське господарство, медицина, високі технології, зв'язок, телебачення, дистанційне зондування Землі, яке дає надзвичайно цінну інформацію для геології, сільського, лісового, морського господарств та багато іншого. Це створення робочих місць, поповнення бюджету країни, її економічне і соціальне зростання.

Війна Росії з Україною також внесла свої негативні корективи в стан космічної галузі України. З відомих причин припинилися російські замовлення на наші космічні підприємства. Це, в першу чергу, військового чи подвійного призначення. Програми разом з Росією, які стосуються Міжнародної космічної станції, продовжуються. Оскільки вони мають міжнародний статус.

Фінансування космічної галузі державою характеризує її ставлення до українського космосу, науки, високих технологій. Космічна діяльність – це в першу чергу наука. На 2017 рік у бюджеті України на космічні програми виділено 29 мільйонів гривень (один мільйон доларів). Для порівняння: США для НАСА – 19 мільярдів доларів, Європейське космічне агентство – 5 мільярдів доларів, РФ – 3 мільярди доларів.

Варто підкреслити, що ми співпрацюємо зі США з виробництва ракети-носія «Антарес», в якій використовується наша перша ступінь для виведення супутників на орбіту, а в ракеті-носії «Вега» ЄКА використовується четверта ступінь українського виробництва. Але для завантаження «Південного машинобудівного заводу» цього замало.

– Вас планували призначити командиром космічного корабля багаторазового використання «Буран». Як мав проходити політ?

Чому в 1994 році Ви переїхали з РФ до України? В колишньому СРСР, а потім в РФ Ви досягли як професіонал значних висот: 17 років працювали в Центрі підготовки космонавтів ім. Ю. Гагаріна та в Державному Червонопрапорному науково-випробувальному інституті ім. В. Чкалова, у 35 років стали полковником Радянської армії, Ваша дружина – росіянка. Ви керувалися перш за все патріотичними мотивами?

– Так, я був відібраний до загону радянських космонавтів у 1976 році з метою підготовки як командир багаторазового транспортного космічного корабля (БТКК) «Буран» та транспортного космічного корабля «Союз». Оскільки командир «Бурану» повинен бути льотчиком-випробувачем, то після відбору моя група була відправлена в Центр підготовки льотчиків-випробувачів при Державному Червонопрапорному науково-випробувальному інституті ім. В.Чкалова, основна база якого знаходилась у місті Ахтубінськ Астраханської області. Після його закінчення ми отримали дипломи «льотчиків-випробувачів». Ця професія також надзвичайно цікава, але ж настільки і небезпечна. Цікава тим, що вона – творча, як і професія космонавта. У подальшій роботі один мій колега – близький товариш по групі Леонід Іванов загинув під час випробування літака «МіГ-27». Стартуючи в космос, я взяв з собою фотографію друга з думкою «Хоч так, але Льоня побуває в космосі». Після польоту фото віддав його дружині й доньці.

Треба наголосити, що БТКК «Буран» (як і американський Шатл) – найскладніші будь-коли створені технічні споруди. Вони створені з використанням найновітніших авіаційних і космічних технологій. Ми, майбутні командири цього диво-корабля, брали активну участь у його розробці. Зокрема, в ергономічному супроводі кабіни. На пультах керування розміщені біля трьохсот приладів, індикаторів, кнопок, ламп, важелів керування. У кабіну надходить інформація від роботи бортових систем, яких кілька десятків. Вид інформації і розташування приладів мають

бути оптимальними для екіпажу корабля як для читання інформації, так і місцезнаходження на пультах. Крім того, ми розробляли методіку заходу на посадку і посадки БТКК «Буран», у якого двигуни для польоту в атмосфері конструктивно не передбачені. Тобто повернення з космосу і посадка здійснюються з використанням лише потенційних можливостей атмосфери та аеродинамічних якостей корабля. Цим ніхто ще не займався – ми були першими. Здійснити посадку корабля, вага якого близько 100 тонн, без двигунів з космосу досить непросто. Практично ми відпрацьовували вказані етапи польоту на літаках, які мали такі ж аеродинамічні характеристики, як «Буран». А це МіГ-25, МіГ-31, МіГ-21.

Саме професія льотчика-випробувача дозволила нам набратися досвіду польотів на багатьох типах літаків різного призначення: винищувачі, винищувачі-бомбардувальники, штурмовики, транспортні, бомбардувальники. Протягом цієї цікавої, але небезпечної роботи я брав участь у льотних випробовуваннях літаків 3-го та 4-го поколінь: МіГ-21, МіГ-23, МіГ-25, МіГ-27, МіГ-29, МіГ-31, Су-15, Су-17, Су-25, Су-27 та їхніх модифікацій. Мені довелося літати на 56 типах і модифікаціях літаків різного призначення.

Під час підготовки до космічних польотів у Зоряному містечку ми вивчали біологію, медицину, астрономію, астрофізику, геологію та інші науки. Як командири космічних кораблів, ми повинні були відмінно знати їхні бортові системи та вміти пілотувати в космосі і атмосфері. Пройшов у повному обсязі підготовку як командир КК «Союз» перед стикуванням на орбіті з БТКК «Буран», що планувалося в 1992 році.

Льотно-випробувальна, інженерна та наукова підготовка супроводжувались підготовкою й організму до перенесення факторів космічного польоту – перевантажень під час виведення на орбіту, тривалої невагомості в космосі та тривалого перебування у замкнутому просторі космічного корабля. Тому нас випробовували центрифугами, термокамерами, сурдокамерами, барокамерами, вібростендами, вестибулярними пробами, навчили виживати в різних кліматичних умовах тощо.

У центрифuzі – технічному пристрої для створення перевантажень – нас випробовували 10-кратним перевантаженням. Це означає, що під час такого іспиту моя вага 75 кілограмів становила 750. Що на межі людських можливостей. Не всі витримували – хтось втрачав свідомість, а в когось лопались судини. Їх «списували».

Не буду продовжувати цю тему. Гадаю, вона цікава. Я написав книгу, яку назвав «Місія – Космос». У ній про це, космічний політ, відчуття під час старту, виведення на орбіту, на самій орбіті і багато іншого можна прочитати детально.

Полковником Радянської армії я став у 1986 році (мені було 35 років). Моя посада називалася так – «космонавт-випробувач – льотчик-випробувач». Людей з такою посадою в СРСР було менше 20 чоловік. Ска-

жу без перебільшення: такої підготовки, яку пройшов, навіть серед моїх одногрупників набору 1976 року по заgonу космонавтів ніхто не має. Я один, хто став військовим льотчиком-випробувачем 1-го класу, закінчив авіаційний інститут і став ще й інженером-випробувачем, пізніше захистив науковий ступінь кандидата технічних наук, написав книгу, отримав військове звання «генерал».

Стосовно дружини. Мама Віри – українка. Родом з Василькова Київської області. Батько – росіянин, був військовим. Дружина в перший клас пішла в Києві. Оскільки батько військовий, то міняв місце служби. Дружина – беззаперечний патріот України.

Головним, звичайно, для мене було те, що я хотів залишатися професіоналом, використати свій чималий досвід льотчика-випробувача, космонавта-випробувача, науковця. На початку 90-х програму «Буран» через брак коштів в умовах розвалу СРСР закрили. Україна з ініціативи Голови Верховної Ради України Л.М. Кравчука намагалася використати свій значний космічний потенціал. Леонід Макарович домовився з Президентом СРСР Михайлом Горбачовим про політ українського екіпажу на орбітальну станцію «Мир». Мене було призначено командиром. Розпочалася активна підготовка. Але внаслідок різних обставин політ не відбувся.

У 1992 році мав відбутися другий політ БТКК «Буран». Я один з тих, кого планували на командира екіпажу. На Державній комісії по допуску до польоту один з її членів, з огляду на те, що я – українець, запитав «Леонід Константинович, если Кравчук прикажет посадить «Буран» на Крещатике, вы это сделаете?». Присутні в залі насторожилися в очікуванні відповіді. Але я вирішив відповісти з гумором, тому сказав: «Смотря в чем заплатит: если в купонах – не посажу, если в долларах – посажу». Усі посміялися.

У 1994 році президенти України Л. Кучма та США Б. Клінтон підписали угоду про участь українських космонавтів в американських космічних програмах. Я й написав заяву в Національне космічне агентство України, що хочу взяти в цьому участь. Довелося пройти відбірні комісії у нас у Києві, потім – у космічному Центрі НАСА в Х'юстоні.

– Ви не тільки всесвітньо відомий астронавт, перший космонавт незалежної України, Ви – громадський діяч, були народним депутатом України IV скликання.

Чи торкалися Ви теми стосунків України і Росії, неоголошеної війни у розмовах зі своїми російськими колегами?

– Інколи відбуваються телефонні розмови зі своїми товаришами по заgonу космонавтів. До 2014 року стосунки підтримували: вітали одне одного з днями народження, іншими святами. Але після відомих подій наші стосунки практично припинилися. Хочу передати зміст останньої розмови з одним із товаришів із Зоряного містечка.

У розмові відразу впадає у вічі те, що в їхніх мізках не відбулося ніякої еволюції. Їхнє мислення і сприйняття дійсності залишилися на рівні 60–70-х років минулого століття. НАТО – ворог, США – ворог, Європа загниває. І це відбувається з людьми з двома вищими освітами. Якось у розпалі телефонної бесіди мій колега каже: «Льоню, ти ж жив у Росії. Ти її знаєш». На що я відповів: «Для того, щоб знати Росію, треба, виявляється, не жити в Росії, а спостерігати за нею збоку, що вона витворює на білому світі». На моє зауваження, що, розмовляючи зі мною, він, за їхніми мірками, спілкується з «українським фашистом», оскільки я люблю Україну, є її патріотом і пишаюся українством, мій товариш промовчав.

З його боку пролунало питання: «Чому ви обстрілюєте Авдіївку? Це ж каральна операція». Я відповів, що в Авдіївці українські війська, там наша влада, наш прапор і що самі себе обстрілювати ми не можемо». Стосовно «каральної операції» я йому нагадав про дві війни Росії з Чечнею в 90-х роках. Російські війська, використовуючи важку артилерію, танки, авіацію, наземні війська зрівняли з землею Грозний і десятки сіл навколо нього. При цьому загинуло близько 160 тисяч чоловік, серед яких діти, жінки, старі люди. Оце дійсно була каральна операція, яку Росія назвала гарним словосполученням «наведенням конституційного ладу».

Стосовно «українці – фашисти» («нацисти» – як іноді Лавров вживає у своїх коментарях) я порекомендував своєму товаришу набрати в Інтернеті «Фашизм Росії», і він «видасть», що в Росії різного толку більше 50 фашистських організацій. В Україні – жодної! Це лишень Путін наш «Правий сектор» називає фашистською організацією. Насправді вона, як і будь-яка інша, ніякого відношення не має до фашизму. В Україні їх у принципі не може бути. У своєму оці росіяни поліна не бачать, а в чужому помічають смітинку, яку здатні збільшити до неймовірних розмірів. З цього приводу можна навести ще багато прикладів.

Я запитав: «А хто збив «Боінг»?». Відповідь: «Як – хто, ви збили». Я нагадав, що Україна вже через кілька днів виступила ініціатором створення Міжнародного трибуналу щодо розслідування і покарання винних у трагедії, а Росія заблокувала. На моє питання «чому» була відповідь: «бо Росії цього не треба». На зауваження, що весь світ від самого початку знав, що кнопку пуску ракети БУКа натискав російський офіцер, було сказано: «Увесь світ не любить Росію. Тому так і кажуть». На питання «А чому вас не люблять?» він відповів: «Росії заздрають, бо вона велика». Я нагадав, що Росія велика лише кількістю ракет з ядерними боеголовками, танків, ГРАДів, гармат важкої артилерії і тому подібне. Її ж економіка, за висловленням російського економіста, рівноцінна економіці двох провінцій Китаю (економіка США – майже чверть світової). А ще – величезною територією, яку протягом століть москвіти захоплювали аж до берегів Тихого океану, при цьому знищуючи цілі народи. Війна лишень за Кавказ тривала 47 років. А Україна – це Київська Русь XXI століття. У нас

все своє: і герб – тисячолітній Тризуб, символ Київського князя Володимира Великого, який я взяв у космос і пишаюся цим, і жовто-блакитні кольори нашого прапора, який я також з гордістю взяв на земну орбіту, і гривня. Коли Київська Русь у 988 році приймала Хрещення, ті, хто через 800 років назвуть себе «руськіє», взявши наше слово «Русь», жили напів-дикими угро-фінськими племенами, які до слов'янства не мали ніякого відношення. У розмові з ними розумієш, що вони не хочуть знати правди своєї історії, вони, швидше за все, її бояться, соромляться. І є чого соромитись. Я нагадав, що Катерина II, яка правила Росією 34 роки, була німкеню, але чомусь німців росіяни не називають братами, та ще й молодшими. Мій колега сприйняв мої слова мовчки.

Ось і всі аргументи. Вести з ними розмови на такі теми, як переконався, немає сенсу. Вони живуть у геть іншому світі – світі жадливої, підлої по відношенню до України і світу несусвітньої брехні.

Якось дивна ситуація: і Меркель, і Макрон, і Трамп та й весь світ розуміють, що Путін на всіх зустрічах чи прес-конференціях елементарно бреше – у цьому вся суть його політики і поведінки як всередині Росії, так і у світі. Усі розуміють, що хай би там як і в яких форматах не зустрічались з Путіним керівники різних держав: Норманська четвірка, G20, по Донбасу окремо чи ще якимось, але ситуація в Україні і світі залежить від однієї людини – Путіна. Зібралися, поговорили, Путін пообіцяв і на цьому все закінчується. Російські найманці, професійні військові, місцеві бандити, підтримані Путіним і Росією, як обстрілювали, так і продовжують робити свою чорну справу, обстрілюючи і вбиваючи тих, кого вони, за їхніми висловлюваннями, прийшли захистити від укрофашистів і злих «бандеровцев», які «єдят руських дітей». Це що ж потрібно було зробити з цим народом, щоб він повірив у таку нісенітницю. Але путінській чорній пропаганді це вдалося. Мільйони повірили, що ми дітей розпинаємо, що в Україні збудовані концентраційні табори для руських, що заборонена російська мова і так далі.

Відверто кажучи, мене дивує таке цацкання світу з Росією. Звичайно, будь-які спірні питання мають вирішуватись виключно мирним шляхом – переговорами. Але ж, на жаль, вони нічого не дають уже протягом чотирьох років. Путін дурить увесь світ, який, знаючи про це, вживає надто недостатні заходи для його угамування. Ми не просимо воювати на нашому боці. Дайте нам летальну зброю, яка буде стримувати Путіна і яка дозволить дати гідну відсіч бандитам зі Сходу. Хоч таким чином виконайте зобов'язання Будапештського Меморандуму. Але, з іншого боку, непередбачуваність наслідків і дій Росії, яка володіє величезним ядерним потенціалом, змушує світ бути обережним з цією країною.

Хочу особливо наголосити, що я низько схиляю голову перед нашими воїнами, які на Донбасі захищають Україну. Вистояти 242 доби в Донецькому аеропорту під постійними обстрілами ГРАДів, важкою ар-

тилерією, танками, мінометами, постійних атак бойовиків – це дійсно героїзм, який заслуговує особливої поваги та увійшов в історію нашої держави.

Якщо згадати минуле, то всі домовленості між Україною і Росією остання порушувала. Починаючи від найпершої між Україною Богдана Хмельницького і тодішньою Московською державою і закінчуючи масштабним Договором 1997 року, в якому йдеться про визнання Росією суверенітету і цілісності України, недоторканності її кордонів, повагу до народу, невтручання у внутрішні справи, незастосування зброї. І як можна сприймати Росію після цього? Якимось самою собою запрошується паралель щодо підписання мирного договору між фашистською Німеччиною і СРСР, яким Гітлер «приспав» пильність СРСР, а потім зненацька напав на нього. Так і з Росією й Путіним. Адже ні в кого, і в мене також, і в страшному сні не могло приснитися те, як поведе себе Росія. Ще Бісмарк – німецький дипломат на початку ХХ століття сказав, що будь-який договір з Росією не коштує і папірця, на якому написаний. Своїми діями і поведінкою у світі Росія доводить це постійно.

Увесь світ зараз знову почав озброюватись, думати про захист своїх держав. Путін, Росія знову кинули світ у гонку озброєнь. І це попри те, що живемо в ХХІ столітті й у світі величезна кількість інших проблем.

Перебування в космосі, спостереження Землі з орбіти дозволили глибше усвідомити, як неправильно живе людське суспільство. Людині потрібно негайно змінити концепцію свого існування на Землі як у плані ставлення до природи, екології, біосфери, в якій існує, так і в стосунках між державами. Саме на земній орбіті особливо гостро усвідомлюється безглуздість щорічних витрат трильйонів доларів на створення, збереження і, не дай Бог, застосування ядерної, хімічної, бактеріологічної та й інших видів зброї як самознищення людини. Це злочин проти людства, проти природи, всього живого на унікальній у Всесвіті планеті Земля.

Частьонько у мене відбуваються зустрічі зі студентами різних вишів. І якимось мене запитали: «Чому після одержання Україною незалежності вже 25 років ми спостерігаємо за глибокою соціально-економічною нестабільністю в країні, 25 років злиднів для мільйонів людей, бачимо численні випадки корупції і казнокрадства на вищих шаблях державної влади, постійну політичну брехню і клоунади. Корупція стала смертельною хворобою, яка вразила всі шаблі влади. І все це на фоні неоголошеної війни, загибелі в АТО тисяч наших ровесників, безкінечних розмов вищого керівництва країни про реформи, які чомусь завдають народу тільки нові злидні. На що нам надіятися, у що вірити?».

– Я висловлюю свою, звичайно, суб'єктивну точку зору. Я би не вів мову лише про 25 років поневірянь. Нашим бідам не 25 і навіть не 360, якщо рахувати від Богдана Хмельницького, про якого великий Шевченко (маючи на увазі сумновідому Переяслівську Раду)

писав: «Витівки п'яного Богдана». На мою думку, нашим поневірянням понад 1000 років. Після хрещення Русі Володимиром, часи мирного розвитку нації, країни були дуже рідкісними. Натомість безперервні війни з різноманітними завойовниками, агресивними сусідами, які тільки й прагнули завоювати Київську Русь, Україну, захопити ласі частини її території, перетворити наш народ на рабів. І постійні внутрішні чвари. Недарма існує відоме прислів'я: «Там, де два українці – три гетьмани». І під час національно-визвольної війни українського народу у часи Богдана Хмельницького, і пізніше, чвари, заздрість, амбіції роз'їдали нашу еліту. Недарма Нестор Літописець писав у «Повісті временних літ»: «Земля наша велика и обильна, а порядка в ней нет: пришедь к нам и правите нами».

А що значить: «Пришедь к нам и правите нами», – запитували мене студенти. А то, – говорив у відповідь: хто були Ігор, Ольга, Святослав та інші керівники Київської Русі – варяги. Від них пішли і Рюриковичі. А Романови? По жіночій лінії царська династія стала напівнімецькою. Та ж сама Катерина II – чиста німкеня.

А візьміть часи так званих національно-визвольних змагань 1917-1921 років. Знову чвари, розбрат. Не знаходили спільної мови між собою наші провідники: Винниченко, Петлюра, Грушевський, Скоропадський. Звідти і наслідки. Так само і тепер.

Нещодавно зустрівся з групою відомих економістів, політологів, соціологів, юристів, філософів. І запитував їх: «Чому у важкі часи в американців з'явився Рузвельт, у британців – Черчіль, у французів – Де Голь, у поляків – Пілсудський, у фінів – Маннергейм, у турків – Ататюрк? А де наші – Рузвельт, Черчіль, Ататюрк тощо?». Відповіді були різними. І зводилися до думки, що у кожної нації має бути свій Мойсей, який 40 років водив євреїв по пустелі і все ж таки досягнув мети – вони забули про рабство, стали спроможними створити свою державу.

Де сучасний український Мойсей? Вірю, що він з'явиться. Але і ми маємо не сидіти склавши руки і не чекати доброго царя. Треба розвивати громадянське суспільство, створювати умови для існування середнього класу – ефективної основи процвітання кожної країни. І не винуватити тільки президентів, прем'єрів тощо. А що кожен з нас особисто зробив, щоб Україна стала заможною, успішною, стабільною, процвітаючою країною? Які зрушення є у твоїй особистості, твоїй родині, будинку, на вулиці, в мікрорайоні, в селі, місті? Давайте починати будувати красиву Україну з себе, зі своєї хати й вулиці.

Мушу визнати, що українська національна еліта виявилася неспроможною дати адекватні відповіді на виклики часу. Вважаю, що

і Ви, Леоніде Костянтиновичу, і я на своєму місці також винуваті в цьому.

Що, наприклад, Ви зробили, як народний депутат України, громадський і політичний діяч?

– Так, я також відчуваю провину в тому, що відбувається в Україні. З певних причин не використав всіх своїх можливостей. Були пропозиції очолити партію чи створити нову. Для цього необхідне фінансування, тобто треба було іти в залежність від олігархів. А це поза моїми принципами.

Як народний депутат України IV скликання сумлінно виконував обов'язки депутата-мажоритарника. Не буду перераховувати зроблене – його багато.

Коли балотувався у себе на Буковині в 204-у окрузі на виборах у 2012 році, сталося наступне. Щоб я зняв свою кандидатуру з перегонів, мені запропонували один мільйон доларів. Я, звичайно, відмовився. Але, врешті-решт, цей мільйон був переведений у гривні, розданий виборцям по 150 гривень. Таким чином з трохи більше ніж 96 тисяч виборців, хто прийшов на дільниці, за молодого чоловіка, якого ніхто не знав, проголосували більше 63 тисяч. Аби догодити керівництву області, яке й штовхало свого кандидата в депутати, його навіть зробили почесним громадянином Хотина. Був шалений тиск на вчителів, представників влади. Мене не пускали навіть на зустрічі зі школярами. Влада зробила все, щоб у виборчих перегонах з першого місця я опинився на четвертому. Отакі у нас вибори. Тому поки наші виборці голосуватимуть за кілограм гречки чи 150 гривень, до тих пір і парламент буде таким, як є, і так будемо й жити.

Я оптиміст від природи. Інакше б у мене не вистачило сил так довго чекати свого «космосу». Тому вірю, що попри всі «негаразди» все у нас буде гаразд. Врешті-решт, до народу дійде, що обирати треба поіншому. Бідність народу і штовхає його на такий злочин – виборчу корупцію.

Як громадський діяч, працюю багато. Я – Президент аерокосмічного товариства України, яке об'єднує підприємства авіаційної і космічної галузей. Вони однаково близькі мені професійно. Крім того, я – почесний доктор кількох вишів різних міст України. Зустрічаюся зі школярами, студентами, викладачами, військовими, науковцями, організаціями, жителями сіл. Радник Голови державного космічного агентства України, Народний посол України.

Зараз я збираю підписи астронавтів і космонавтів світу під «ЗВЕРНЕННЯМ АСТРОНАВТІВ І КОСМОНАВТІВ СВІТУ до Генерального Секретаря ООН, лідерів країн – членів ООН, вчених, релігійних, політичних і громадських діячів, бізнесових кіл, всіх громадян планети Земля», в якому ми висловлюємо стурбованість стосовно катастрофічного екологічного стану планети Земля, підтримку Екологічної Конституції Землі (ЕКЗ),

автором якої є вчені шести країн світу, а також нагадуємо про загрозу виникнення ядерної війни та необхідності зробити все для її уникнення. Слід наголосити, що українські вчені на чолі з академіком Ю. Ю. Туницею є ініціаторами ЕКЗ. Моя краплина вкладу в ЕКЗ також є. Вона вже в ООН. У зв'язку з цим у мене й виникла ідея зібрати підписи астронавтів і космонавтів світу на її підтримку. Згідно з міжнародним Договором від 27.01.1967р. «Про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» космонавти є посланцями людства в космосі. Тому їхня точка зору є вагомю.

– Йдеться також про вироблення у широких верств населення зовсім нового мислення, враховуючи глобальні проблеми, які добре видно з космосу?

– З космосу наша планета сприймається не як сукупність держав, розділених кордонами, а як єдиний живий організм, а людство – екіпажем космічного корабля під назвою «Земля». Саме там, у Космосі, гостро усвідомлюєш, що наша спільна домівка – Земля – в небезпеці.

У Космосі я думав над тим, що існуючий спосіб господарювання не узгоджується із законами Природи. Його необхідно радикально змінювати. Для виживання і розвитку цивілізації стає очевидною необхідність формування нового еколого-економічного мислення та екологічно безпечної економіки.

– А для цього потрібна і відповідна політична сила.

– Так. Соціально орієнтована еколого-економічна ідеологія, спрямована на захист кожної людини, – єдино прийнятна ідеологія на сучасному історичному етапі розвитку цивілізації. Ні соціал-демократизм, ні конфронтуючий з ним лібералізм, ні їхній спільний ворог – комунізм не можуть бути в сучасному світі провідною ідеологією і провідною політичною силою з тих причин, що вони вже вичерпали себе і не спроможні вирішити глобальні проблеми захисту життя на планеті.

Потрібна нова, соціально орієнтована еколого-економічна ідеологія, яка б сприяла формуванню нової економіки збалансованого сталого розвитку і споживання. Ця ідеологія має бути поза політикою. Вона стосується кожного жителя нашої планети незалежно від віросповідання, політичних поглядів, кольору шкіри.

Людське суспільство має керуватися здоровим глуздом і не залежати від примх тієї чи іншої політичної партії, її керівника.

– Тобто нині у політиків і бізнесменів відсутнє розуміння того, що відбулося у ХХІ столітті у взаємовідносинах природи і людини, яка є частиною природи.

– Саме так. Озброєна могутньою технікою, людина, як органічна складова природи, стала «неприродною». Я би навіть сказав – антиприродною. Вона створила собі ілюзію незалежності від природи.

Треба розробити ідеологію сталого розвитку (його концепцію і стратегію), а також прийняти нарешті Закон про сталий розвиток України.

– Водночас із потребою поліпшення національного законодавства суттєвим аспектом вирішення проблеми є радикальне удосконалення міжнародного екологічного права, оскільки, як Ви наголошуєте, Земля – єдина природна система.

– Так. Тому і йдеться про розробку Екологічної Конституції Землі. Ставши складовою зовнішньої політики України, ця конструктивна ініціатива може слугувати точкою дотику інтересів всіх країн-членів ООН і рівноправного діалогу України як із Заходом, так і Сходом, що у свою чергу дозволить піднести імідж нашої держави.

Звикання людей до неякісного природного довкілля – шкідливо для здоров'я питної води, генетично модифікованих продуктів харчування, забруднення атмосферного повітря, змін клімату тощо – таїть у собі смертельну небезпеку. Усвідомлення же реальних екологічних загроз дає шанси на її уникнення.

– А Вам не пропонували балотуватися на посаду Президента України?

– Була така пропозиція. До мене зверталися кілька громадських організацій та політичних партій. Але, зваживши всі обставини, дійшов висновку, що спроба буде марною. Як правило, виборчі перегони в Україні (як і в більшості країн) надзвичайно брудні. І хоча в своєму житті не здійснив жодного вчинку, за який було би соромно, але занурюватися в бруд не було ніякого бажання. Знову ж таки, не хотілося бути залежним від олігархів. Адже без потужної фінансової підтримки виборчої кампанії не обійтися – це реалії будь-яких виборів. На жаль, наші виборці ще не готові голосувати, виходячи зі здорового глузду.

Після повернення з космосу в першу ж земну ніч, не розрахувавши різницю у часі між Києвом і Х'юстоном, до мене телефонували з України з пропозицією стати членом політичної партії. Я прийняв рішення, що єдиний в країні космонавт повинен бути поза всяких партій. Моя партія – український народ. Політика для мене так само цікава, як і Космос. Це життя держави і кожної конкретної людини, це постійне вболівання за долю України, кожного громадянина, добробут населення.

Написав книгу «Місія – Космос». Видання містить описи етапів польоту, портрети його учасників і роздуми про Всесвіт, місце в ньому планети Земля та відповідальність людини за її майбутнє. На прохання читачів готую видання російською мовою.

– А як Ви вважаєте: чи потрібні дострокові вибори до Верховної Ради одночасно з достроковими виборами Президента України?

– Нагадаю, що в Україні парламентсько-президентська форма правління. Тобто за все відповідає парламент. Проведення реформ, зміни тарифів на ЖКГ, будь-які законодавчі зміни – це все парламент. Тому за

підняття тарифів у першу чергу треба питати не з олігархів, які володіють енергоносіями, а парламент. Депутати, підтримуючи олігархів – господарів енергетики України, на цьому лишень піаряться, перед телекамерами обурюючись, але насправді нічого не роблять для припинення знущання і обкрадання населення.

Так. Я за переобрання нинішнього парламенту. Вважаю, що нинішній склад Верховної Ради необхідно розпустити лише за те, що в Україні війна, гинуть українці, а вони ідуть у відпустки. Крім того, не зняття до цих пір недоторканності – це також суттєва причина для розпуску. Численна кількість інших невіршених проблем, не прийнятих законів щодо необхідних Україні реформ також вимагають зміни парламенту як нездатного зрозуміти їх важливість і своє призначення.

Стосовно тарифів: вважаю, що населення має платити певний відсоток, який не «вдарить» по сімейному бюджету. Наприклад, можна встановити оплату за житлово-комунальні послуги не більше 15-20% від пенсії чи заробітної плати. А решту – хай держава думає, як вийти з положення. На те вона й держава, яка має дбати про добробут кожного громадянина.

– Ви чудово виглядаєте у свої 66 років. Знаю, що декілька разів на тиждень бігаєте крос по десять кілометрів. А що таке, на Ваш погляд, здоров'я, здоровий спосіб життя?

–...У першу чергу варто дякувати природі, батькам, генам, які й передалися мені. Через це я й пройшов успішно надзвичайно жорсткий медичний відбір до загону космонавтів. Нагадаю, що з більш ніж 3000 молодих льотчиків-винищувачів відібрали групу всього дев'ять чоловік. І я попав у цю дев'ятку.

Звичайно, як переконався на прикладі своїх колег-космонавтів, треба не лише мати міцне здоров'я від природи, а й берегти його. З різних причин багатьох моїх товаришів по космічному цеху вже немає. Причому дехто «пішов» у досить молодому віці. Основна причина – недбале ставлення до здоров'я.

Основним методом підтримки здоров'я після відбору до загону космонавтів обрав біг на довгі дистанції. Ну і, звичайно, для перенесення перевантажень та й здоров'я в цілому зміцнював і м'язову систему. Біг – це здоровий стрес для всіх систем організму. При цьому навантажуються серцево-судинна система, легені, нирки, печінка, м'язова система. Киснем наповнюється весь організм аж до клітини. Але все має бути в міру. Бігаю не заради рекордів, а заради здоров'я.

Ніколи не палив. У компанії дозволяю собі випити чарку-другу горілки. Не більше. У такому випадку це навіть корисно.

Нещодавно в Інтернеті з'явилося моє фальшиве інтерв'ю, якого я насправді не давав. Воно має рекламний характер і до цих пір не зняте. Знайти його автора виявилось неможливим. У ньому я ніби розпо-

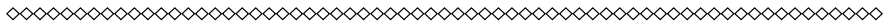
відаю, яким хворим повернувся з космосу: і серце зменшилося в об'ємі на 20%, і що був передінфарктний стан, і ішемія. Але як тільки вжив ліки «Голубітокс», все раптом пройшло. Тому, начебто, рекомендую всім його купувати.

Кому і які ліки вживати, хай скаже професійний лікар. Але від себе хочу всім побажати міцного здоров'я й оптимізму. Я впевнений, що все у нас буде гаразд.

Слава Україні!

Розмову вів *Юрій КОРНЄВ*,
професор Національної Академії управління,
член Національної спілки журналістів України.

Матеріал написано на замовлення «Буковинського журналу»

ПЕРЕДПЛАТИТЬ «БЖ» – НЕ ПОШКОДУЄТЕ!

Триває передплата на періодичні видання. Квартальник «БУКОВИНСЬКИЙ ЖУРНАЛ» можна передплатити у всіх поштових відділеннях України, а також у редакції «БЖ» за адресою: Чернівці, вул. Ончула, 4, вул. Маяковського, 40/1 (меморіальний музей В. Івасюка), вул. Головна, 41 (бухгалтерія редакції «Молодий буковинець»). У наступному році часопис пропонує продовження теми «Україна космічна», актуальні дослідження на теми війни і політики «Політологія: курс для недалекоглядних», невідомі сторінки про літературу від академіка Івана Дзюби, малодосліджені джерела про творчість поета-політв'язня радянських застінків Тараса Мельничука від 80-річчя від дня його народження та 60-річчя Ігоря Римарука, актуальні інтерв'ю з відомим літературознавцем Миколою Ільницьким, географом Ігорем Шаблієм, відомими економістами, соціологами, філософами, політологами і краєзнавцями. Усе найцікавіше в літературі, мистецтві, музиці, бібліографія та рецензії на найцікавіші книжки і збірки теж будуть доступними **для тих, хто передплатить «БЖ», вартість якого на 2018 рік складає 51 грн. 18 коп. – на квартал, 98 грн. 76 коп. – на півріччя і 194 грн. 92 коп. – на рік.**

У часи, коли влада відмовляється підтримувати вітчизняні ЗМІ, віддаючи їх на відкуп багатіям-олігархам, ми потребуємо Вашої підтримки, шановні читачі. Тільки спільними зусиллями можна порятувати те, що проіснувало в Україні не одне десятиліття і століття.

